

Udskriftsdato: 25. april 2024

VEJ nr 9263 af 14/03/2022 (Gældende)

Elevers anvendelse af stoffer og materialer i grundskolen

Ministerium: Beskæftigelsesministeriet

Journalnummer: Beskæftigelsesmin.,
Arbejdstilsynet, j.nr. 20215001035

Elevers anvendelse af stoffer og materialer i grundskolen

Vejledningen oplyser om, hvordan folkeskoler og andre skoler med undervisning svarende til folkeskolen kan tilrettelægge praktisk og eksperimentalt arbejde med stoffer og materialer i undervisningssammenhænge således, at elevernes arbejde bliver sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt.

At-meddelelse nr. 4.01.7-2

September 1998 - Opdateret marts 2022

Denne At-meddelelse vejleder om, hvordan folkeskoler og andre skoler med undervisning svarende til folkeskolen kan tilrettelægge praktisk og eksperimentalt arbejde med stoffer og materialer i undervisningssammenhænge således, at elevernes arbejde bliver sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt. Dette arbejde betegnes i det følgende som praktiske øvelser af arbejdsmæssig karakter.

Arbejdet finder typisk sted ved praktisk orienteret undervisning, eksempelvis i natur/teknik fysik/kemi, biologi, billedkunst, madkundskab, håndværk og design og andre praktiske fag. Arbejdet kan også forekomme i forskellige tværfaglige sammenhænge, projektarbejde og lignende. I undervisningen indgår kendskab til og håndtering af stoffer og materialer gennem forskellige forsøg og arbejdsprocesser, der sigter mod at bevidstgøre eleverne om en sikkerheds- og sundhedsmæssigt forsvarlig måde at omgås stoffer og materialer. Skolen skal sørge for, at den lærer, der får til opgave at instruere eleverne og føre tilsyn med deres arbejde, har den fornødne viden om arbejdet, herunder hvordan det skal udføres, og hvilke risikomomenter der er ved arbejdet. Der kan henvises til Børne- og Undervisningsministeriets bekendtgørelse om tilsynet med folkeskolens elever i skoletiden. Vejledningen er udarbejdet af Arbejdstilsynet i samarbejde med Børne- og Undervisningsministeriet.

1. Valg af stoffer og materialer

1.1 Arbejde med praktiske øvelser

Når elever deltager i praktiske øvelser af arbejdsmæssig karakter i skolen, skal skolen sikre, at eleverne kan udføre de praktiske øvelser forsvarligt. Det skal så vidt muligt undgås, at eleverne anvender farlige stoffer og materialer, der:

- er klassificeret og mærket efter CLP-forordningen (klassificering, mærkning og emballering af stoffer og blandinger) eller indeholder 0,5 pct. eller mere af organiske opløsningsmidler eller andre flygtige stoffer,
- er omfattet af Arbejdstilsynets bekendtgørelse om foranstaltninger til forebyggelse af kræfttrisikoen ved arbejde med stoffer og materialer (kræftbekendtgørelsen), eller
- indeholder epoxyharpikser eller isocyanater.

Da undervisningen i fag som fx fysik/kemi involverer praktiske øvelser, vil det ikke altid være muligt at gennemføre undervisningen uden at anvende farlige stoffer og materialer.

Elevernes faglige, psykiske og fysiske forudsætninger er individuelt forskellige. Der må derfor foretages en konkret vurdering af, hvilke stoffer og materialer der kan anvendes i den enkelte klasse og af den enkelte elev.

Vurderingen skal inddrage ikke alene stoffernes farlighed, men også risikoen for uheld i forbindelse med hele undervisningssituationen. Der skal desuden indgå en vurdering af, om eleverne har tilstrækkelig alder, modenhed, indsigt og rutine, og om arbejdet kan foregå under tilstrækkelig instruktion og opsyn i forhold til elevernes forudsætninger.

Med de farlige stoffer og materialer skal der følge et sikkerhedsdatablad fra leverandøren. Ved indkøb af farlige stoffer og materialer på salgssteder, der primært henvender sig til private, fx supermarkeder, skal man dog selv anmode forhandleren om et sikkerhedsdatablad.

Arbejdstilsynets bekendtgørelse om unges arbejde gælder kun beskæftigelse af unge ved arbejde for en arbejdsgiver og således ikke elevers praktiske øvelser af arbejdsmæssig karakter.

1.2 Farlige stoffer og materialer, som ikke bør anvendes

Eleverne bør ikke anvende eller på anden måde udsættes for stoffer og materialer, der kan være sundhedsskadelige ved direkte kontakt. De stoffer, der er nævnt i bilag 1, bør derfor ikke anvendes.

Særligt kan nævnes stoffer og materialer, der er omfattet af Miljøstyrelsens regler om gifte.

Eleverne bør heller ikke anvende eller på anden måde udsættes for stoffer og materialer, der er klassificeret som ætsende, fx rengøringsmidler.

2-komponent lime med indhold af epoxyharpikser, der er allergifremkaldende, bør undgås. Der findes mindre farlige alternativer.

Farlige stoffer og materialer må ikke anvendes i de praktiske øvelser, hvis de kan erstattes af ufarlige, mindre farlige eller mindre generende stoffer og materialer.

1.3 Farlige stoffer og materialer, som kan anvendes

Elever kan kortvarigt og lejlighedsvis anvende stoffer og materialer, der kan give skadevirkninger efter langvarig og gentagen udsættelse, som fx organiske opløsningsmidler og materialer, der indeholder organiske opløsningsmidler. Hvornår der er tale om lejlighedsvis eller kortvarig anvendelse, kommer an på en konkret vurdering, som blandt andet afhænger af stoffets farlighed, koncentrationsgrad og graden af udluftning ved forsøget.

Endvidere kan det være forsvarligt, at eleverne anvender lokalirriterende stoffer og materialer.

Det betyder fx, at eleverne lejlighedsvis og kortvarigt kan anvende maling, lakker, lime eller rengøringsmidler med organiske opløsningsmidler eller anvende organiske opløsningsmidler, hvis dette er nødvendigt for at gennemføre en given opgave, og hvis arbejdet i øvrigt gennemføres i overensstemmelse med de principper, der er beskrevet i afsnit 2.

Eleverne kan normalt også anvende lokalirriterende rengøringsmidler eller fortyndinger af syrer og baser. Som eksempel herpå kan nævnes milde desinfektionsmidler, polérmidler med op til 15 pct. ethanol

eller 5 pct. propanol eller maling, hvor kodenummeret er 00 eller 0 før bindestregen og 1 efter bindestregen.

1.4 Biologiske agenser

Ved biologiske agenser forstås mikroorganismer, herunder genetisk modificerede mikroorganismer, cellekulturer og endoparasitter hos mennesker, som er i stand til at fremkalde infektionssygdomme, allergi eller toksisk effekt.

Der må ikke arbejdes med et farligt agens, hvis det kan erstattes af et mindre farligt eller mindre generende biologisk agens. Skolen har pligt til at sørge for, at eleverne kan arbejde forsvarligt med de mikroorganismer, der anvendes i planlagte forsøg.

Eleverne må ikke komme i direkte kontakt med agenser, der kan indeholde sygdomsfremkaldende organismer. Derfor skal for eksempel petriskåle ved arbejde med mikroorganismer holdes forsvarligt lukkede og bortskaffes forsvarligt efter forsøget.

Ved arbejde med blod- og vævsvæsker fra mennesker må der alene foretages blodtypebestemmelse. Den enkelte elev må kun anvende eget blod.

De må ikke komme i kontakt med andres blod eller materialer og redskaber, der har været i kontakt med andres blod eller vævsvæsker.

2. Arbejde med farlige stoffer og materialer

2.1 Oplæring og instruktion

Skolen har pligt til at sikre, at eleverne får en tilstrækkelig oplæring og instruktion i at udføre de praktiske øvelser sikkert, og at eleverne får grundig information om farer ved arbejdet.

Dette kan for eksempel ske, ved at oplæring og instruktion indbygges i god praksis ved undervisningens start i ethvert fag, der indeholder praktiske øvelser, samtidig med at der løbende informeres om risici og foranstaltninger i forhold til de anvendte stoffer og materialer.

Uddannelsesinstitutionens arbejdspladsvurdering og den kemiske risikovurdering kan anvendes som udgangspunkt for informationen om korttids- og langtidsvirkninger ved de anvendte stoffer og materialer, samt ved vurdering af behovet for foranstaltninger. Informationerne skal gives i en form, der er tilpasset elevernes alderstrin og modenhed.

Bortset fra i de helt små klasser vil det ofte være en fordel, at oplæring, instruktion og information gives både mundtligt og skriftligt. De skriftlige oplysninger kan indbygges i forskrifter og øvelsesvejledninger.

På de ældste klassetrin kan eleverne gøres bekendt med det skriftlige materiale til understøtning af oplæringen og instruktionen for særlig farlige stoffer og materialer, som skolen på baggrund af sin kemiske risikovurdering skal udarbejde til lærerne.

2.2 Arbejdets udførelse

Elevernes praktiske øvelser skal foregå sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt, og unødigt påvirkning skal undgås.

Det vil normalt ikke være forsvarligt, hvis læreren forlader lokalet under den praktiske øvelse.

Når eleverne anvender organiske opløsningsmidler eller andre farlige flygtige stoffer, vil det være nødvendigt, at dampene fjernes på udviklingsstedet ved procesventilation.

På samme måde kan det være nødvendigt, at der er etableret procesventilation i andre faglokaler, fx i håndværks- og billedkunstlokaler, hvis eleverne anvender materialer, der indeholder organiske opløsningsmidler. Det samme gælder lodning, hvor der udvikles røg.

Hvis øvelsen udvikler sundhedsskadeligt støv eller aerosoler, skal der etableres procesventilation, der kan nedbringe forureningen effektivt.

Også i madkundskab kan det forekomme, at der anvendes materialer, der indeholder opløsningsmidler. Ved brug af fx almindelige rengøringsmidler med 15 pct. ethanol eller 5 pct. propanol vil det normalt være tilstrækkeligt, at der er god almenventilation i rummet.

Når skolen vurderer det nødvendigt, at arbejdet udføres under brug af anden form for ventilation, har skolen pligt til at sikre, at beskyttelsen er effektiv.

2.3 Sikkerhedsforanstaltninger og personlige værnemidler

Det skal ligeledes sikres, at der ikke sker unødige påvirkninger ved hudkontakt med farlige stoffer og materialer. Dette skal først og fremmest gøres, ved at arbejdet planlægges og tilrettelægges således, at risikoen for hudkontakt er mindst mulig. Hvor der er risiko for hudkontakt, bør der anvendes handsker, fx i forbindelse med rengøringsopgaver.

Ved arbejde med kodenummererede produkter eller kræftfremkaldende stoffer skal der altid anvendes nødvendige sikkerhedsforanstaltninger og personlige værnemidler.

Andre typer af personlige værnemidler, fx øjenværn, kan også være nødvendige. Det kan endvidere være nødvendigt, at der anvendes kitler eller tilsvarende til beskyttelse af kroppen og dagligt tøj.

Almindelige hygiejneforanstaltninger iværksættes i forbindelse med udførelse af forsøg. Det vil derfor typisk være nødvendigt at vaske hænder efter arbejde med stoffer, der kan være lokalirriterende. I forsøgsområder, hvor der anvendes sundhedsskadelige stoffer og materialer, må der ikke indtages mad og drikke.

I lokaler, hvor der foregår praktiske øvelser med stoffer og materialer, skal der, afhængigt af øvelsernes art og forholdene i øvrigt, findes egnet brandsluknings- og førstehjælpsudstyr, herunder forbindingskasse, øjensskylleflaske eller tilsvarende. Udstyret skal anbringes hensigtsmæssigt i forhold til de enkelte forsøgslokaler.

2.4 Arbejdsstedets indretning

Også øvelseslokalets indretning har betydning for, at eleverne kan udføre praktiske øvelser med farlige stoffer og materialer fuldt forsvarligt, og at unødigt påvirkning kan undgås. I lokaler, hvor der regelmæssigt arbejdes med farlige stoffer og materialer, kan de bestemmelser, der skal følges ved indretning af lærerens arbejdssted, også anvendes som vejledning for indretningen af arbejdspladser og inventar, der anvendes af elever.

På den enkelte elevs øvelsesplads skal nødvendigt inventar, hjælpemidler og materialer anbringes indbyrdes forsvarligt, så alle arbejdsprocesser kan udføres forsvarligt. Der bør være tilstrækkelig plads imellem de enkelte elevers arbejdsområde til, at lærer og elever frit kan passere hinanden.

Arbejdslokalet indrettes således, at behovet for, at eleverne ved praktiske øvelser med farlige stoffer og materialer flytter farlige reagenser, analyseblandinger mv. igennem lokalet, begrænses mest muligt.

For at undgå unødigt påvirkning fra spild, der opsamles i inventarets overflader, bør laboratorieborde mv. have glatte overflader, der er lette at rengøre. Gulvene bør være lette at rengøre. Hvis dette ikke kan lade sig gøre, må der ud fra en konkret vurdering af de stoffer og materialer, der indgår i det eksperimentelle arbejde, tages stilling til, om der ved de enkelte eksperimenter er behov for særlige foranstaltninger, fx at bordene under eksperimentet forsynes med engangsmaterialer, der skiftes dagligt samt ved spild. En anden mulighed kunne være, at forsøgsopstillinger mv. placeres i en særlig spildbakke.

3. Når farlige stoffer og materialer anvendes i undervisningen

Særligt på de ældste klassetrin kan det af hensyn til undervisningen være nødvendigt at anvende stoffer og materialer, som det normalt ikke anses for at være forsvarligt, at eleverne anvender. I hvert enkelt tilfælde skal der foretages en konkret vurdering af, om arbejdet kan foregå forsvarligt. I visse tilfælde kan arbejdet med de pågældende stoffer og materialer helt eller delvist udføres af læreren, fx kan reagenser mv. fremstilles af læreren, således at det undgås, at eleverne håndterer eller kommer i kontakt med stofferne og materialerne i koncentreret form. Arbejdet skal udføres, så uheld forebygges.

Stofferne og materialerne skal opbevares forsvarligt og utilgængeligt for eleverne, fx i velventilerede aflåste opbevaringsskabe i særlige materialerum med korrekt sikkerhedsskiltning.

Der henvises i øvrigt til Beredskabsstyrelsens samt Miljøstyrelsens bestemmelser.

Sikkerhedsforanstaltningerne skal afpasses. Hvis en klasse fx i kemi ikke kun anvender organiske opløsningsmidler lejlighedsvis og kortvarigt, men i en periode regelmæssigt udfører forsøg med disse stoffer, kan det være nødvendigt at lade arbejdet foregå i stinkskab.

Hvis eleverne arbejder med stoffer og materialer, der anses for at være kræftfremkaldende, eller som er kodenummererede, skal de særlige regler for kræftfremkaldende og kodenummererede stoffer følges.

Se i øvrigt Arbejdstilsynets vejledning om kræftfremkaldende stoffer og materialer.

4. Når uheldet sker

Hvis der sker uheld, ulykker eller optræk til ulykker i forbindelse med elevers arbejde med stoffer og materialer, skal dette altid give anledning til en nærmere undersøgelse af årsagerne, og om der kan træffes foranstaltninger til at hindre gentagelser.

Hvis der sker en ulykke eller et forgiftningstilfælde ved arbejde med tekniske hjælpemidler, der medfører arbejdsudygtighed i en dag eller mere ud over tilskadekomstdagen, skal ulykken anmeldes til Arbejdstilsynet. Dette gælder også elevulykker i forbindelse med praktiske øvelser med stoffer og materialer.

Tekniske hjælpemidler er fx maskiner, beholdere, apparater, redskaber og lignende eller dele heraf, som anvendes ved forarbejdning, fremstilling, transport eller opbevaring af et produkt. En elevulykke kan fx være uheld med en forsøgsopstilling i kemi/fysik.

5. Ansvar

Hvis pligten tilsidesættes, kan skolen, kommunen, amtskommunen eller den selvejende institution drages til ansvar efter arbejdsmiljølovens straffebestemmelser.

Den, der medvirker til overtrædelse af arbejdsmiljøloven, kan efter omstændighederne pålægges et medvirkeransvar.

Jens Andersen

Arbejdstilsynet, den 14. marts 2022

Stoffer og materialer, der ikke bør anvendes af elever

1) Stoffer og materialer, der opfylder kriterierne for klassificering, i henhold til CLP-forordningen, og kan mærkes med mindst ét af følgende symboler eller GHS-piktogrammer:

GHS06, dødningehoved og korslagte knogler

GHS08, sundhedsfarer

GHS05, ætsning

GHS01, eksploderende bombe

eller opfylder kriterierne for klassificering, jf. CLP-forordningen, inden for en eller flere af følgende fareklasser og farekategorier, med en eller flere af følgende faresætninger:

- akut toksicitet, kategori 1, 2 eller 3

H300 Livsfarlig ved indtagelse

H310 Livsfarlig ved hudkontakt

H330 Livsfarlig ved indånding

H301 Giftig ved indtagelse

H311 Giftig ved hudkontakt

H331 Giftig ved indånding

- hudætsning, kategori 1A, 1B eller 1C

H314 Forårsager svære forbrændinger af huden og øjenskader

- brandfarlige gasser, kategori 1 eller 2

H220 Yderst brandfarlig gas

H221 Brandfarlig gas

- brandfarlige aerosoler, kategori 1

H222 Yderst brandfarlig aerosol

- brandfarlige væsker, kategori 1 eller 2

H224 Yderst brandfarlig væske og damp

H225 Meget brandfarlig væske og damp

- eksplosiver, kategori »ustabile eksplosiver« eller eksplosiver i gruppe 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5

H200 Ustabilt eksplosiv

H201 Eksplosiv, masseeksplosionsfare

H202 Eksplosiv, alvorlig fare for udslyngning af fragmenter

H203 Eksplosiv, fare for brand, eksplosion eller udslyngning af fragmenter

H204 Fare for brand eller udslyngning af fragmenter

H205 Fare for masseeksplosion ved brand

- selvreaktive stoffer og blandinger type A, B, C eller D

H240 Eksplosionsfare ved opvarmning

H241 Brand- eller eksplosionsfare ved opvarmning

H242 Brandfare ved opvarmning

- organiske peroxider type A eller B

H240 Eksplosionsfare ved opvarmning

H241 Brand- eller eksplosionsfare ved opvarmning

- specifik målorgantoksicitet efter enkelt eksponering, kategori 1 eller 2

H370 Forårsager organskader <evt. med angivelse af berørte organer>

H371 Kan forårsage organskader <evt. med angivelse af berørte organer>

- specifik målorgantoksicitet efter gentagen eksponering, kategori 1 eller 2

H372 Forårsager organskader <evt. med angivelse af berørte organer> ved længerevarende eller gentagen eksponering

H373 Kan forårsage organskader <evt. med angivelse af berørte organer> ved længerevarende eller gentagen eksponering

- aspirationsfare, kategori 1

H304 Kan være livsfarlig, hvis det indtages og kommer i lungerne

- respiratorisk sensibilisering ved indånding, kategori 1, underkategori 1A eller 1B

H334 Kan forårsage allergi- eller astmasymptomer eller åndedrætsbesvær ved indånding

- hudsensibilisering, kategori 1, underkategori 1A eller 1B

H317 Kan forårsage allergisk hudreaktion

- carcinogenicitet, kategori 1A, 1B eller 2

H350 Kan fremkalde kræft

H350i Kan fremkalde kræft ved indånding

H351 Mistænkt for at fremkalde kræft

- kimcellemutagenicitet, kategori 1A, 1B eller 2

H340 Kan forårsage genetiske defekter

H341 Mistænkt for at forårsage genetiske defekter

- reproduktionstoksicitet, kategori 1A, 1B eller 2

H360 Kan skade forplantningsevnen eller det ufødte barn

H361 Mistænkt for at skade forplantningsevnen eller det ufødte barn

2) Stoffer, materialer og processer, som er omfattet af bekendtgørelse om foranstaltninger til forebyggelse af kræft ved arbejde med stoffer og materialer, herunder svejsning i metal.

3) Organiske opløsningsmidler optaget på Arbejdstilsynets liste over organiske opløsningsmidler i At-vejledningen om grænseværdier for stoffer og materialer.

4) Materialer, der indeholder 1 % eller mere af opløsningsmidler nævnt under pkt. 3.

5) Biologiske agenser i gruppe 3 og 4 i bekendtgørelse om biologiske agenser og arbejdsmiljø, eller med andet arbejde, hvor de på grund af arbejdets art eller de forhold, hvorunder det foregår, kan blive udsat for påvirkning fra sådanne agenser.